



# KAHRAMANIN SONSUZ YOLCULUĐU

JOSEPH CAMPBELL

Çeviren: Sabri Gürses



ANNE VE BABAMA

## İÇİNDEKİLER

Joseph Campbell'ın Toplu Eserleri Hakkında .....	7
1949 BASKISININ ÖNSÖZÜ .....	9
PROLOG: MONOMİT .....	11
1. Mit ve Rüya .....	13
2. Tragedya ve Komedyası .....	30
3. Kahraman ve Tanrı.....	35
4. Dünyanın Göbek Deliği .....	44

### KISIM I: KAHRAMANIN MACERASI

BÖLÜM I: YOLA ÇIKIŞ .....	53
1. Maceraya Çağrı .....	53
2. Çağrının Reddedilişi .....	61
3. Doğaüstü Yardım.....	70
4. İlk Eşiğin Aşılması .....	76
5. Balinanın Karnı .....	86
BÖLÜM II: ERGİNLENME .....	93
1. Sınavlar Yolu .....	93
2. Tanrıçayla Karşılaşma .....	103
3. Baştan Çıkarıcı Olarak Kadın.....	113
4. Babanın Gönlnü Alma.....	118
5. Tanrılaştırma.....	140
6. Nihai Ödül .....	160
BÖLÜM III: DÖNÜŞ .....	179
1. Dönüşün Reddedilişi.....	179
2. Büyülü Kaçış .....	181
3. Dışarıdan Gelen Kurtuluş .....	190
4. Dönüş Eşiğinin Aşılması .....	199
5. İki Dünyanın Ustası .....	207
6. Yaşama Özgürlüğü .....	216
BÖLÜM IV: ANAHTARLAR.....	221

## KISIM II: KOZMOGONİK ÇEVİRİM

<b>BÖLÜM I: YAYILIŞLAR</b> .....	229
1. Psikolojiden Metafizığe.....	229
2. Evrensel Çevrim.....	233
3. Hiçlikten Dışarı – Uzay .....	239
4. Uzay İçinde – Yaşam .....	242
5. Birin Birçoğa Bölünmesi.....	249
6. Yaratılışa Dair Halk Hikâyeleri.....	256
<b>BÖLÜM II: BAKİRE'DEN DOĞUM</b> .....	263
1. Evren Ana.....	263
2. Kader Ağı .....	267
3. Kurtarılma Rahmi .....	273
4. Bakire Anneliğe Dair Halk Hikâyeleri.....	275
<b>BÖLÜM III: KAHRAMANIN DÖNÜŞÜMLERİ</b> .....	279
1. İlksel Kahraman ve İnsan.....	279
2. İnsan Kahramanın Çocukluğu.....	281
3. Savaşçı Olarak Kahraman .....	294
4. Aşık Olarak Kahraman.....	301
5. İmparator ve Tiran Olarak Kahraman.....	303
6. Dünya Kurtarıcı Olarak Kahraman .....	307
7. Aziz Olarak Kahraman.....	312
8. Kahramanın Ayrılışı .....	314
<b>BÖLÜM IV: ÇÖZÜLÜŞLER</b> .....	323
1. Mikrokozmosun Sonu.....	323
2. Makrokozmosun Sonu .....	329
<b>EPILOG: MİT VE TOPLUM</b>	
1. Şekil Değiştiren .....	338
2. Mitin, Tapımın ve Meditasyonun İşlevi .....	339
3. Bugünün Kahramanı .....	342
Teşekkürler.....	348
<b>NOTLAR</b> .....	349
<b>KAYNAKÇA</b> .....	404
<b>ASIL KAYNAKÇA LİSTESİ</b> .....	406
<b>METİNDE YER ALAN GÖRSELLER</b> .....	326

## Joseph Campbell'ın Toplu Eserleri Hakkında

Joseph Campbell 1987'de öldüğünde, hayat boyu tutkusu olmuş olan ve “İnsanlığın Büyük Öyküsü” olarak andığı evrensel mitler ve semboller bütünü araştırdığı önemli sayıda yayımlanmış eser bırakmıştı. Ama bunun yanında, yayımlanmamış hacimli bir materyal de söz konusuydu: Makaleler, notlar, mektuplar, günlükler, sesli ve görüntülü ders kayıtları.

1990'da kurulan ve Campbell'in çalışmalarını korumayı ve kalıcılaştırmayı amaçlayan Joseph Campbell Vakfı, bu materyaller için dijital bir arşiv oluşturmayı ve Joseph Campbell'ın Toplu Eserleri'ni yayımlamayı amaçlamaktadır.

Joseph Campbell'ın Toplu Eserleri  
Robert Walter, Editör  
David Kudler, Koordinatör

## 1949 BASKISININ ÖNSÖZÜ

“Dinsel öğretilerin içerdği gerçekler öylesine bozulmuş ve sistematik olarak tanınmaz hale getirilmiştir ki,” diye yazar Sigmund Freud, “insanlık onları gerçek olarak kabul edemez. Bir çocuğa yeni doğan bebeklerin leylek tarafından getirildiğini söylememizle aynı şeydir bu. Burada da, bu büyük kuşun neyi belirttiğini bildiğimizden, gerçeği simgesel bir görünümle anlatırız. Fakat çocuk bunu bilmez; o ancak çarpıtmayı duyar ve kandırıldığını hisseder; ve bizler asiliğinin ve yetişkinlere olan güvensizliğinin bu izlenime sıkı sıkıya bağlı olduğunu biliriz. Biz, gerçeğin bu tür çarpıtmalarından kaçınmanın ve çocuğa olan bitenin gerçek halinin bilgisini, onun entelektüel gelişim aşamasına uygun biçimde sunmanın daha doğru olduğu sonucuna vardık.”<sup>1</sup>

Elinizdeki kitabın amacı, pek de karmaşık olmayan bir örnekler yığını bir araya getirip kadim anlamın kendi kendini ortaya çıkarmasını sağlayarak dinsel ve mitolojik figürler altında çarpıtılmış bazı gerçekleri aydınlatmaktır. Eski öğretmenler ne dediklerini bilirlerdi. Hele onların simgesel dilini okumasını bir öğrendik mi, öğretilerinin anlaşılması için bir derlemecinin yeteneğinden fazlasına ihtiyacımız yoktur. Fakat ilk önce simgelerin dilbilgisini öğrenmeliyiz ve ben, bu esrara bir anahtar olarak psikanalizden daha iyi bir araç bilmiyorum. Psikanalizi konuya dair son söz olarak kabul etmesek bile, onun bir yaklaşım olarak iş görmesine izin verebiliriz. Buradan hareketle atılacak ikinci adım, dünyanın dört bir yanından bir dizi mitle halk hikâyesini bir araya getirmek ve simgelerin kendi adına konuşmalarına izin vermek olacaktır. Benzerlikler hemen gün yüzüne çıkacaktır; üstelik bunlar insanın gezegendeki binlerce yıllık ikameti boyunca yaşayageldiği temel gerçeklerin geniş ve şaşırtıcı biçimde değişmeyen bir ifadesini ortaya çıkaracaktır.

Belki de çakışmaları öne çıkararak Doğulu ve Batılı, çağdaş, antik ve ilkel gelenekler arasındaki çeşitli farklılıkları gözden kaçırdığım söylenecektir. Ne var ki, aynı itiraz, ırksal fizyolojik değişkenliklerin, insan fiziğinin temel anlamda kavranışı amacıyla görmez-

den geldiği herhangi bir ders kitabı ya da anatomi çizelgesi için de getirilebilir. Elbette insanlığın sayısız mitoloji ve dini arasında farklılıklar vardır, fakat bu kitap benzerlikler üzerine bir kitap; ve bu benzerlikler bir kez anlaşıldığında farklılıkların, yaygın (ve politik) olarak sanıldığından çok daha az olduğu görülecektir. Umudum, bu şekildeki karşılaştırmalı bir izahatın, günümüz dünyasında birtakım dinsel ya da politik bir imparatorluk yaratmak adına değil, karşılıklı bir insani anlayış doğrultusunda çalışan güçlerin, belki de çok zavallıca sayılamayacak “birleşme” amaçlarına katkıda bulunabilmesidir. Veda’larda bize söylendiği gibi: “Gerçek birdir, fakat bilgeler ona birçok isim takmışlardır.”

Bay Henry Morton Robinson'a, uzun bir uğraşla malzemelerimi okunabilir bir biçime sokmama yardım ettiği için teşekkür ederim. Önerileri, çalışmalarımın ilk ve son aşamalarında büyük ölçüde yardımcı oldu. Bn. Peter Geiger, Bn. Margaret Wing ve Bn. Helen McMaster'a müsveddelerin üzerinden birçok kez geçip paha biçilmez önerilerde buldukları için, eşime de başından sonuna dek dinleyerek, okuyarak ve gözden geçirerek benimle birlikte çalıştığı için teşekkür etmek isterim.

J. C.  
New York City  
10 Haziran 1948

PROLOG  
MONOMIT







Resim 1. *Medusa* (Mermer, Roma, İtalya, tarihi belirsiz)

## 1. Mit ve Rüya

İster Kongo'nun gözleri kan çanağına dönmüş bir büyücü-hekiminin rüyaya benzer zırvalamalarını aradaki mesafenin yarattığı bir keyifle dinleyelim, ister mistik Lao-Tse'nin sonelerinin düz çevirilerini hararetle bir coşkuyla okuyalım; ister Aquinas'ın argümanlarından birinin sert kabuğunu birdenbire kıralım, ister garip bir Eskimo masalının görkemli anlamını birdenbire yakalayalım, bulduğumuz şey hep şekil değiştiren fakat buna rağmen olağanüstü biçimde aynı kalan o hikâye ve daima bilinen ya da anlatılandan daha fazlasının olduğuna dair kışkırtıcı derecede ısrarlı bir histir.

Yeryüzünde ikamet edilmiş her yerde, bütün çağlarda ve her koşulda, insana ait mitler türemiştir ve bu mitler insanın vücudunun ve aklının eylemleriyle ortaya çıkan ne varsa hepsinin esin kaynağıdır. Mitin, kozmosun sonu gelmez enerjilerini insanın kültürel yaratımına akıtan gizli bir yarık olduğunu söylemek çok ileri gitmek olmayacaktır. Dinler, felsefeler, sanatlar, ilkel ve tarihsel insanın sosyal biçimleri, bilim ve teknolojideki büyük buluşlar, uyku kaçıran düşler, hep o temel ve büyülü mit çemberinden doğar.

Küçük bir peri masalında dahi bulunan o derin yaratıcı merkezlere dokunma ve uyandırma gücü özelliği, tıpkı okyanusun sırrının bir damla suda ya da yaşamın bütün gizeminin bir pire yumurtasında saklı olması gibi bir mucizedir. Çünkü mitolojinin simgeleri üretilmiş değildir; talep edilemezler, uydurulamazlar ya da kalıcı bir şekilde bastırılmazlar. Onlar ruhun kendiliğinden oluşan ürünleridir ve her biri kaynağının asıl gücünü bozulmamış olarak içinde barındırır.

Zamanı aşan rüyetin<sup>1</sup> sırrı nedir? Aklın hangi derinliğinden kaynaklanır? Mitoloji neden her yerde, çeşit çeşit kılığın altında aynıdır? Ve ne öğretir?

Bugün birçok bilim insanı bu bilmecenin çözümlenmesine

katkıda bulunuyor. Arkeologlar Irak, Hunan, Girit ve Yucatan kalıntılarını santim santim inceliyor. Etnologlar Ob nehri Ostiyaklarını, Fernando Po adasının Bubi halkını sorguluyor. Bir şarkiyatçılar kuşağı yakın zamanda, kendi Kutsal Kitabımızın Yahudilik öncesi kaynaklarıyla birlikte, Doğu'nun kutsal yazılarını da anlaşılır kıldı. Ve bu arada, geçen yüzyılda halk psikolojisi alanında araştırmalar yayımlamaya başlamış bir başka uzman topluluğu, dilin, mitin, dinin, sanatın gelişiminin ve ahlâk kurallarının psikolojik temellerini ortaya çıkarmaya çabalıyor.



Resim 2. Vişnu Evreni "Düşlüyor" (Hindistan, MS 400-700)

Yine de bunların hepsinin en kayda değer olanı, psikiyatri kliniklerinden çıkmış olanıdır. Psikanalistlerin cesur ve gerçekten çığır açıcı yazıları mitoloji öğrencileri için vazgeçilmezdir; çünkü ayrıntılı ve özgül durum ve sorunların kimi çelişen yorumları hakkında ne düşünülürse düşünülün, Freud, Jung ve ardılları, mitin mantığının, kahramanlarının ve yararlarının modern zamanlara dek canlı kaldığını çürütülmez biçimde gösterdiler. Etkili bir genel mitolojinin yokluğunda, her birimizin kendi

özel, tanınmayan, gelişmemiş, ama gizlice etkili olan düşsel pantheonları var. Oidipus'un cisimleştiği en son hâl, yani Güzel ve Çirkin'in süregiden masalı bu öğleden sonra birkaç sokak ötede, Kırk ikinci Cadde ile Beşinci Bulvar'ın köşesinde durmuş, trafik ışığının değişmesini bekliyordu.

“Rüyamda,” diye yazıyordu Amerikalı bir genç bir gazetenin ekine, “çatımızı aktardığımı gördüm. Birdenbire aşağıdan babamın beni çağırın sesini duydum. Onu daha iyi duyabilmek için hızla döndüm ve dönerken, çekiç elimden düşüp eğimli çatıdan kaydı, gözden kayboldu. Sanki biri yere düşüyormuş gibi tok bir gürültü duydum.

Korkuyla merdivenden indim. Babam orada yerde, başı kanlar içinde, ölmüş yatıyordu. Çökmüştüm, hıçkırıklar içinde aneme seslendim. Evden çıktı ve bana sarıldı. ‘Boşver oğlum, bu bir kazaydı,’ dedi. ‘O gitse bile, senin bana bakacağını biliyorum.’ O beni öperken, uyandım.

Ailenin en büyük çocuğuyum ve yirmi üç yaşındayım. Bir yıldır karımdan ayırıyorum; nedense yürütemedik. Ebeveynlerimi derinden seviyorum ve babamla, geri dönüp karımla yaşamam konusunda ısrar etmesi dışında bir sorunum olmadı, sonuçta karımla mutlu olamıyordum ve bundan sonra da asla olamam.”<sup>2</sup>

Buradaki başarısız koca gerçekten de fevkalade bir masumiyetle, ruhsal enerjisini aşka ve evliliğinin sorunlarına doğru yöneltmek yerine hayal gücünün gizli yerlerinde istirahat halinde olduğunu ve şu anda gülünç bir şekilde anakronistik bir dramaya dönüşen ilk ve tek duygusal bağlılığıyla, yani bebeklik döneminin o trajikomik üçgeninde annenin sevgisi için babaya karşı duran oğul durumuyla meşgul olduğunu açığa vurmaktadır. Belli ki insan ruhunun en kalıcı doğal eğilimleri, bütün canlılar arasında ana memesinde en uzun kalanın bizler olması gerçeğinden kaynaklanırlardır. İnsanlar çok erken doğar; tamamlanmamışlardır, dünyayla karşılaşmaya henüz hazır değildirler. Genellikle tehlikelerle dolu bir evrene karşı onları savunacak tek şey, koruması altında rahim döneminin geçirildiği annedir.<sup>3</sup> Bu yüzden, bakıma muhtaç çocukla annesi doğum katastrofundan sonra, yalnız

fiziksel olarak değil psikolojik olarak da aylarca ikili bir birim oluşturur.<sup>4</sup> Ebeveynin uzun süre yok olması çocukta gerginliğe ve buna bağlı saldırganlık eğilimlerine yol açar; ayrıca anne, çocuğun serbest hareketini engellemeye yöneldiğinde de saldırgan tepkiler belirir. Yani, çocuğun düşmanlığının ilk nesnesi ilk sevgi nesnesiyle aynıdır ve (daha sonra bütün mutluluk, doğruluk, güzellik ve mükemmellik imgelerinin bilinçsiz temeli olarak saklanan) ilk ideali Meryem Ana'yla bebeği İsa'nın ikili birliğidir.<sup>5</sup>

Talihsiz baba, rahim içindeki mükemmel durumun bu dünyevi yeniden ifadesinin güzelliğine, bir başka gerçeklik düzeninin yaptığı ilk radikal müdahaledir; bu yüzden, baba öncelikle bir düşman olarak tanınır. Başlangıçta “kötüye” ya da mevcut olmayan anneye bağlı olan saldırganlık yükü ona aktarılır, buna karşın “iyiye” ya da mevcut, besleyen ve koruyan anneye bağlı olan arzuyu, (normal bir şekilde) anne sahiplenir. Ölüm (*thanatos : destrudo*) ve sevgi (*eros : libido*) dürtülerinin bebeklikteki bu can alıcı dağılımı, Sigmund Freud'un elli yıl kadar önce akılcı varlıklar gibi davranmak konusundaki yetişkinlik başarısızlığımızın en büyük nedeni olarak belirttiği ve artık oldukça iyi bilinen Oidipus kompleksinin temelini oluşturur. Dr. Freud'un dediği gibi, “Babası Laios'u katleden ve annesi İokaste'yle evlenen Kral Oidipus, çocukluk arzumuzun tatmininden başka bir şey değildir. Fakat biz, ondan daha şanslı olup artık psiko-nevrotik olmadığımız için, geçen zaman içinde, çocukluğumuzdaki cinsel eğilimlerimizi annelerimizden uzak tutmayı ve babalarımıza yönelik kıskançlığımızı unutmayı başardık.”<sup>6</sup> Ya da başka bir yerde yazdığı gibi: “Cinsel yaşamın bütün patolojik rahatsızlıkları haklı biçimde gelişmenin engelleri olarak yorumlanabilir.”<sup>7</sup>

*Çoğu kez insan düşlerinde kendini  
Annesinin eşi olarak görür, fakat böyle şeylere  
Aldırılmazsa rahat eder.*<sup>8</sup>

Hisleri olgunlaşmak yerine bebekliğin cazibesi içinde kilitli kalmış âşîğin karısının acınası durumu, saçmalığı aşîkâr olan başka bir çağdaş rüyaya bakarak da anlaşılabilir: ve burada artık

gerçekten de tuhaf bir dönüşle antik mitin alanına girdiğimizi hissetmeye başlamaktayız.

“Büyük beyaz bir atın,” diye yazıyordu dertli bir kadın, “nereye gidersem gideyim beni takip ettiğini fark ettim. Ondan korkuyordum ve uzaklaştırdım yanımdan. Hâlâ takip ediyor mu diye geri dönüp baktım ve bir erkeğe benzemeye başladı. Bir berbere gidip yelesini tıraş ettirmesini söyledim, o da yaptı. Dışarı çıktığında tam bir erkek gibiydi, yalnız at toynaklarına ve yüzüne sahipti ve beni gittiğim her yerde takip etti. Bana yaklaştı ve uyandırdım.

Otuz beş yaşında iki çocuklu, evli bir kadını. On dört yıllık evliyim ve kocamın bana sadık olduğundan şüphem yok.”<sup>9</sup>

Bilinçdışı –bir rüya sırasında, güpegündüz ya da delilik esnasında– akla her türlü sisi, acayip yaratığı, korkuyu ve ürkütücü imgeyi gönderir; çünkü insan krallığı, bilinç dediğimiz şu görece düzenli küçük barınağın zemini altında, akla hayale gelmeyen masal mağaralarına iner. Orada yalnız mücevherler değil, tehlikeli cinler, yaşamlarımıza katmayı düşünmediğimiz ya da buna cesaret etmediğimiz uygunsuz ya da karşı koyulan psikolojik güçler de vardır. Ve bunlar orada akla hayale hiç gelmeden de kalabilir, fakat öte yandan, rastgele bir sözcük, bir manzaranın kokusu, bir bardak çayın tadı ya da bir bakış, sihirli bir kaynağa dokunur ve beyinde birdenbire tehlikeli haberciler belirir. Bunlar tehlikelidir, çünkü kendi çevremize ve ailemizin çevresine ördüğümüz güvenlik ağını tehdit ederler. Fakat bir yandan da şeytani derecede büyüleyicidirler, çünkü hem arzuların hem de korkuların keşfi macerasının tüm dünyasını göz önüne serecek anahtarlar taşırlar. Kurduğumuz ve içinde yaşadığımız dünyanın ve içindeki bizlerin yıkımı; fakat sonrasında daha cesur, dürüst, geniş ve daha eksiksiz bir insan yaşamının fevkalade bir yeniden inşasıdır bu. Yani içimizde taşıdığımız mitolojik dünyadan gelen huzursuz edici gece ziyaretçilerinin cazibesi, vadi ve dehşetidir söz konusu olan.

Çağdaş rüya okuma bilimi olan psikanaliz, bize bu kırılgan imgelerden yararlanmayı öğretmiştir. Ayrıca onların işe yaramasını sağlamak için de bir yol bulmuştur. Rüyaların bilimi ve di-

liyle ilgili deneyim sahibi erginlenmiş birinin gözetiminde benlik gelişiminin tehlikeli krizlerinin vuku bulmasına izin verilir, sonra bu deneyim sahibi kişi kadim mystagogos ya da ruh rehberinin, yani sınavın ve erginlemenin gerçekleştirildiği ilkel orman tapınaklarındaki büyücü-hekimin kişiliğini ve rolünü üstlenir. Doktor, mitolojik âlemin çağdaş ustası olarak bütün gizli yolları ve doğru sözleri bilen kişidir. Büründüğü rol tamamen, söyledikleriyle tuhaf maceranın sınav ve dehşetlerinde kahramana yardımcı olan mitlerdeki Yaşlı Bilge Adam'ın rolüdür. Birdenbire ortaya çıkıp korkunç canavarı öldürecek olan büyülü parlak kılıcı gösteren, bizi bekleyen kısmeti ve hazinelerle dolu kaleyi haber veren, en öldürücü yaralara iyileştirici merhemini süren ve sonunda büyülü geceye uzanan büyük maceranın ardından muzaffer kişiyi normal yaşama döndüren de yine odur.

Aklımızda bu imgeyle, ilkel kabilelerden ve geçmişin büyük uygarlıklarından bildirilen sayısız garip ayini değerlendirmeye dönersek, bunların amacının ve gerçek etkisinin, insanları, yalnız bilinçli değil, bilinçsiz yaşamın da düzeninde bir değişim talep eden dönüşümün zor aşamalarında yönlendirmek olduğu açıklık kazanır. İlkel bir toplumun yaşamında oldukça önemli bir yer kaplayan o geçiş ayinleri denen şeyler (doğum, adlandırma, ergenlik, evlilik, ölüm, vb. ayinleri), zihnin geride bırakılan aşamanın alışkanlıklarından, bağlarından ve yaşam düzenlerinden kesin biçimde koparıldığı, biçimsel ve genellikle oldukça şiddetli kesip biçme alıştırmalarıyla öne çıkar.<sup>10</sup> Daha sonra yaşam maceracısını yeni durumunun biçimlerine ve uygun hislerine katmak üzere tasarlanmış ayinlerin uygulandığı kısa ya da uzun bir kapanma dönemi gelir; böylece sonunda normal dünyaya dönme zamanı geldiğinde, erginlenen, yeniden doğmuş gibi olacaktır.<sup>11</sup>

En çarpıcı nokta, ayinsel sınama ve imgelerin çoğunun, psikanalizdeki hastanın çocukluk saplantılarını terk ettiği ve geleceğe ilerlemeye başladığı anda rüyada otomatik olarak belirmeye başlayan imgelerle örtüşmesidir. Söz gelimi Avustralya yerlileri arasında (ergen çocuğun anasından koparılıp erkeklerin topluma ve gizli bilgisine ortak olmasını sağlayan) erginleme sına-

masının başlıca özelliklerinden biri sünnet ayinidir. “Murngin kabilesinden küçük bir çocuk sünnet olacağı zaman, babası ve yaşlılar ona, ‘Büyük Yılan Baba çükünü kokluyor; onu istiyor,’ der. Çocuklar buna kelimesi kelimesine inanır ve çok korkarlar. Genellikle annelerine, anneannelerine ya da sevdikleri bir kadın akrabaya sığınır, çünkü erkeklerin, onları büyük yılanın ürkütücü sesler çıkararak dolandığı erkek meydanına götürmek üzere toplandığını bilirler. Kadınlar törensel bir biçimde çocukları kucaklar; bu, büyük yılanın onları yutmasını engellemek içindir.”<sup>12</sup> Şimdi de bunun bilinçdışındaki eşdeğerini görelim. “Bir rüya sırasında,” diye yazıyor Dr. C. G. Jung, “hasta şöyle bir imge kurdu: ‘Nemli bir mağaradan bir yılan fırladı ve rüya göreni cinsel bölgesinden ısırıldı.’ Bu düş, hasta analizin gerçekliğine ikna olduğu ve kendisini anne kompleksinin zincirinden kurtarmaya başladığı zaman görülmüştü.”<sup>13</sup>

İnsan ruhuna, onu geri çekmeye çabalayan belirli insani fantezilerin tersine, ileri götüren simgeleri temin etmek, mitoloji ve ayinin hep başlıca işlevi olmuştur. Doğrusu, aramızdaki oldukça yüksek nevrotiklik oranı, böylesine etkili bir ruhsal yardımcının çöküşünden kaynaklanıyor olabilir. Çocukluğumuzun arındırılmamış imgelerine takıntılıyız ve bu yüzden de yetişkinliğimizin zorunlu geçişlerine karşı ilgisiz kalıyoruz. Üstelik Birleşik Devletler’de vurgu tersyüz edilmiştir: amaç yaşlanmak değil, genç kalmaktır; Anne’den uzaklaşıp büyümek değil, ona yapışmaktır. Ve böylece, kocalar avukat, tüccar ya da ailelerinin istediği işin ustası olup kendi çocukluk tapınaklarında tapınıyorlar, karılarıyla on dört yıllık evlilikten ve doğurularak büyütülmüş iki çocuktan sonra bile, ya yukarıda alıntılanan düşlerdeki gibi ya da ekrandaki en son kahramanların makyajını yapıp, şehvet tanrıçasına adanmış süslü tapınaklarda olduğu gibi, sadece tekboynuzlardan, sirenlerden, satirlerden ve Pan benzeri, uyuyan kadınlarla sevişen kösnül demonlardan gelebilecek olan bir aşk beklentisi içinde. Sonunda, yaşlının tecrübeli bilgeliğini, dans eden masklı büyücü-hekimlerin ve sünnetçi hekimlerin uzgörülü öğretilerini yeniden öne sürmek için psikanalist çıkıp geldi; bundan sonra



biliyoruz ki, yılan ısırığı rüyasında olduğu gibi, çağlar süren er-  
ginlenme simgeliği çözülme anında hastanın kendisi tarafından  
kendiliğinden üretilir. Açıkça, bu erginlenme imgelerinde ruha  
öylesine gerekli bir şey vardır ki, rüya yoluyla, içeriden yeniden  
ortaya çıkacaklardır – enerjilerimiz yavan, modası geçmiş bir  
oyuncak odasında, denizin dibinde kilitli kalsın diye.

Sigmund Freud, insanın yaşam çevriminin ilk yarısında, ço-  
cukluk ve yetişkinlikte, güneşimiz tepeye ilerlerken yaşadığımız  
geçişler ve zorluklar üzerinde durur. Öte yandan C. G. Jung,  
yaşamın ikinci yarısının, ilerlemek için parlak güneş küresinin  
alçalıp sonunda mezarın gece–rahmi içinde kaybolması gerektiği  
zamanın krizlerini öne çıkarmıştır. İnsan yaşamının bu öğleden  
sonrasında arzu ve korkularımızın normal simgeleri karşıtlarına  
dönüşür; çünkü artık söz konusu olan yaşam değil ölümdür. Öy-  
leyse terk edilmesi güç olan rahim değil fallustur, en azından ya-  
şam yorgunluğu kalbi sarmadıkça, daha önce aşkın cazibesi olan  
mutluluk vaadini veren ölüm olmadıkça. Rahmin mezarından  
mezarın rahmine tam bir daire çizeriz: yakında bir rüya nesnesi  
gibi bizden kayıp gidecek olan katı bir madde dünyasına akıl  
karıştırıcı, bilmececi bir saldırı. Ve bizim biricik, öngörülmez  
ve tehlikeli maceramız olacağı söylenmiş olan şeye dönüp baktı-  
ğımızda, sonunda bulabildiğimiz tek şey, dünyanın her yerinde,  
bilinen her çağda ve sıra dışı her uygarlık belirtisi içinde kadın ve  
erkeklerin geçirdiği bir dizi dönüşüm olur.

Söz gelimi, Girit ada imparatorluğunun ticari bir üstünlük  
yaşadığı bir dönemde kral olan büyük Minos'un öyküsü anla-  
tılır: Ünlü zanaatkâr Daidalos, saray tarafından, utanç ve kor-  
ku yaratan bir şeyi içinde saklamak üzere bir labirent tasarlayıp  
inşa etmesi için tutulur. Labirente kraliçe Pasiphae'dan doğan  
bir canavar vardır. Söylentiye göre kral Minos ticari yolları ko-  
rumak üzere önemli savaşlarla meşgulmuş ve bu arada Pasiphae  
denizden çıkan muhteşem, kar beyazı bir boğa tarafından işgal  
edilmiş. Bu Minos'un kendi annesinin başına gelenden daha da  
kötü değildi: Minos'un annesi Europa'ydı ve Girit'e bir boğa ta-  
rafından kaçırıldığı iyi bilinmektedir. Boğa, tanrı Zeus'tu ve bu

kutsal birleşmenin saygıdeğer oğlu, şimdi herkesin saygı gösterip hizmet ettiği Minos'un kendisiydi. Öyleyse Pasiphae kendi hatasının meyvesinin bir canavar, insan gövdeli fakat boğa başı ve kuyruğu taşıyan küçük bir çocuk olacağını nasıl bilebilirdi?

Halk büyük ölçüde kraliçeyi suçladı, fakat kral kendi suçunu da görmezden gelemezdi. Bahsi geçen boğa, tanrı Poseidon tarafından, Minos çok daha önce taht için kardeşleriyle çekişirken gönderilmişti. Minos tahtın ilahi hakla kendisine ait olduğunu öne sürmüştü ve tanrıya bir işaret olarak denizden bir boğa çıkartması için dua etmişti; ve duasını, gönderilecek hayvanı bir adak ve ayin simgesi olarak hemen kurban edeceği sözüyle mühürlemişti. Boğa görünmüş ve Minos tahtı almıştı; fakat gönderilen canavarın görkemini görüp böyle türünün tek örneği olan bir yaratığı elde tutmanın nasıl bir kazanım olacağını düşündüğünde, tanrının pek farkına varmayacağını düşündüğü bir tüccar hilesine başvurmaya karar verdi. Poseidon'un sunağında elindeki en iyi beyaz boğayı kurban etti ve denizden çıkanı sürüsüne kattı.



Resim 3. Silenos ve Mainaslar. (Siyah figürlü amfora, Helenistik dönem, Sicilya, MÖ 500-450)

Girit imparatorluğu bu ünlü kanun yapıcının ve kamu ahlâkı modelinin hassas adalet dağıtımı altında büyük ölçüde zenginleşmişti. Başkent Knossos uygar dünyanın önde gelen ticari gücünün lüks ve görkemli bir merkezi oldu. Girit filoları Akdeniz'in bütün ada ve limanlarına uğruyordu; Girit malları Babil ve Mısır'da değerliydi. Kaba saba küçük gemiler Herakles Geçiti'nden açık denize, oradan İrlanda'nın altını ve Cornwall'ın bakır için kuzeye,<sup>14</sup> Senegal çıkıntısının çevresini dolaşarak uzaktaki Yoruba ülkesine ve uzak fildişi, altın ve köle pazarları için de güneye yöneldiler.<sup>15</sup>

Fakat bu sırada kraliçe, Poseidon'un etkisiyle boğaya yönelik karşı konulmaz bir tutkuya kapılmıştı. Kocasının himayesindeki rakipsiz Daidalos'tan, içine saklanabileceği, boğayı görünümüyle aldatacak tahta bir inek yapmasını istedi; bu tahta ineğin içine büyük bir istekle girdi ve boğa aldandı. Kraliçenin doğurup büyüttüğü canavar, kısa zamanda bir tehlike haline geldi. Bu yüzden Daidalos yeniden, bu sefer kral tarafından, yaratığın içine kapatılacağı, kör geçitlerle dolu labirentli dev bir yapı inşa etmek üzere çağrıldı. Öyle ustahlık bir labirent oldu ki, Daidalos'un kendisi bile bitirdiği zaman girişe giden yolu güçlükle buldu. Minotauros buraya yerleştirildi ve bundan sonra Girit egemenliği altındaki ülkelerden vergi olarak getirilen genç erkek ve kızlarla beslendi.<sup>16</sup>

Yani antik efsaneye göre asıl hata kraliçenin değil kralındı ve o da kraliçeyi suçlayamazdı, çünkü kendi suçunu biliyordu. Bir kamu olayını kişisel kazanıma çevirmişti. Oysa kral olarak tayin edilmesinin bütün anlamı artık herhangi bir şahıs gibi hareket edemeyecek olmasıydı. Boğanın geri dönüşü, rolünün işlevlerine mutlak olarak, benliğinden kurtulmuş şekilde katılımını simgeleyecekti. Öte yandan, boğayı alıkoyması, benmerkezci bir benlik abartmasına yönelimini gösteriyordu. Böylece kral "Tanrı'nın inayetiyle" kendisini tüketene dek o tehlikeli "kök salan tiran" haline dönüştü. Geleneksel geçiş ayınlarının bireye geçmişte ölmeyi ve gelecekte yeniden doğmayı öğretmesi gibi, büyük atama törenleri onu şahsi kişiliğinden yoksun bıraktı ve mesleğinin peleriniyle sardı. İdeal olan, kişi ister bir zanaatkâr ister bir kral olsun, buydu.

Yine de, ayinin reddedilmesinin hürmetsizliğiyle birey, kendisini bütün topluluğun büyük biriminden bir birim olarak ayırıyordu: ve böylece Bir, birçoğa dağılıyor, bunlar birbiriyle –her biri kendi için– çatışıyor ve ancak güçle zaptedilebiliyorlardı.

Tiran-canavar figürü dünya mitolojileri, halk gelenekleri, efsaneleri ve hatta kâbuslarında tanıdık bir olgudur; ve özellikleri temelde her yerde aynıdır. Genel çıkarın toplayıcısıdır o. Açgözlülük ürünü olan “Benim ve benimki” haklarına heves duyan canavardır. Egemenlik alanı dahilinde yol açtığı yıkım, evrensel olarak mitoloji ve peri masallarında anlatılmaktadır. Yıkıma uğrayan bu alan, evi, işkence çeken ruhu ya da arkadaşlığı ve desteğinin dokunuşuyla etkilediği yaşamlardan biri olabilir; ya da uygarlığının sınırlarına dek uzanabilir. Tiranın şişirilmiş egosu, işleri ne kadar başarılı giderse gitsin kendisi ve dünyası için bir lanettir. İyice yılmış, korkuya kapılmış, her an çevresinin, öncelikle kendi içindeki ele geçirme, kazanma yönündeki kontrol edilemez güdülerinin yansımaları olan öngörülmuş saldırılarını karşılamak ve onlarla çatışmak üzere uyanık olan bu kendi kendine kazanılmış bağımsızlığın devi, dünyanın felaket habercisidir, zihninde kendini insani eğilimlerle oyalayabilse bile. Nereye elini uzatsa bir çığlık yükselir (evlerin damından değilse –daha da kötüsü– her kalpten): kurtarıcı kahraman için, vuruşu, dokunuşu, varlığı ülkeyi kurtaracak ışıltılı kılıcın sahibi olan o kişi için atılmış bir çığlık.

*Kişi burada dikilemez, oturamaz, yatamaz  
Üstelik sessizlik de yok bu dağlarda  
Ama kuru kısır gök gürlemesi var, yağmursuz,  
Üstelik çile yerleri de yok bu dağlarda  
Ama asık mor suratlar sırtır ve hırlar  
Çatlak duvarlı evlerin kapılarından<sup>17</sup>*

Kahraman kendi kendine kazanılmış teslimiyetin sahibidir. Fakat neye teslimiyet? Bugün, kendimize sormamız gereken ve her yerde kahramanın başlıca erdeminin ve tarihsel görevinin çözeceği bilmece budur. Profesör Arnold J. Toynbee'nin uygarlıkla-

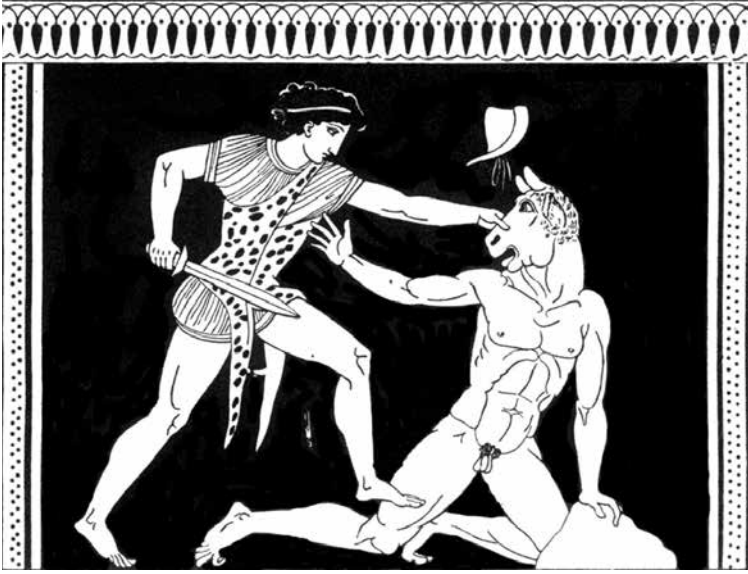
rın yükseliş ve çöküş yasaları üzerine altı ciltlik yapıtında belirttiği gibi,<sup>18</sup> ruhtaki hizipçilik, sosyal gövdedeki hizipçilik, herhangi bir eski iyi günlere dönüş şemasıyla (arkaizm) ya da tasarlanmış ideal bir geleceği güvenceye alan programlarla (fütürizm), hatta çözülen öğeleri yeniden bir araya getirmek için en gerçekçi, katı çabayla bile çözüme kavuşmayacaktır. Yalnızca doğum –yeniden eski şeyin değil, yeni bir şeylerin doğuşu– ölümü yenebilir. Ruh içinde, sosyal gövde içinde –eğer yaşamda uzun süreli kalacaksak– ölümün uzaklaşmayan yinelenişlerini geçersiz kılacak ke-sintisiz bir “ruh göçü” (*palingenesia*) olmalıdır. Çünkü eğer yeniden yaratılmıyorsak, Nemesis’in işlerini bozan ancak bizim kendi zaferlerimizdir: bütün erdemlerimizin içinden yıkım çıkar. Barış bir tuzaktır öyleyse; savaş bir tuzaktır; değişim tuzaktır; kalıcılık tuzaktır. Ölümün zaferi için günümüz geldiğinde, ölüm yaklaşır; çarmıha gerilmekten ve dirilmekten başka yapabileceğimiz bir şey yoktur; tamamen parçalanış, sonra yeniden doğuş.

Minotauros’un kahraman-katili Theseus, Girit’e dışarıdan, eski Yunanların yükselen uygarlığının bir simgesi ve silahı olarak girdi. Yeni ve yaşayan şeydi. Fakat tiranın imparatorluğunun içinde de dönüşüm ilkesinin aranıp bulunması olasıdır. Profesör Toynbee, yaratma çalışmasının yeniden başlamasını olası kılan, daha yüksek ruhsal boyuta ulaşmayı başaran krizi “kopma” ve “başkalaşım” terimleriyle karşılıyor. İlk adım, kopma ya da çekilme, vurgunun dış dünyadan iç dünyaya, makrodan mikrokozmosa doğru kökten bir yer değişimini, çorak ülkenin umutsuzluklarından içerideki ebedi krallığın barışına doğru bir geri çekilişi içeriyor. Fakat psikanalizden de bildiğimiz gibi bu krallık, kesin olarak çocuksu bilinçdışıdır. Uykuda gittiğimiz krallıktır. Onu sonsuza dek içimizde taşırız. Bebekliğimizin bütün devleri ve gizli yardımcıları, çocukluğun bütün büyüsü oradadır. Ve daha da önemlisi, hiçbir zaman yetişkin gerçeklikler haline getiremediğimiz yaşam potansiyelleri, benliklerimizin şu diğer kısımları hep oradadır; çünkü bu türden altın tohumlar kaybolmaz. Eğer bu kayıp bütünlüğün yalnız bir kısmı olsun gün ışığına çıkarılabilseydi, güçlerimizde muhteşem bir artış, yaşamda

kuvvetli bir canlanma yaşayacaktık. Başımız göğe erecekti. Dahası, eğer yalnızca bizler tarafından değil, bütün kuşağımız ya da bütün uygarlık tarafından unutulmuş bir şeyleri ortaya çıkarabilseydik, gerçekten de kut-getiren kişi, günün kültür kahramanı, yalnız yerelin değil dünyanın tarihsel bir ânının kişisi olacaktık. Tek kelimeyle: Kahramanın ilk işi, ikincil etkilere ait dünya sahnesinden çıkıp güçlüklerin gerçekten yerleşmiş olduğu ruhun nedensel bölgelerine geri çekilmek ve orada bu güçlükleri halletmek, kendi başına onların kökünü kazımak (yani, kendi yerel kültürünün yardımcı demonlarıyla çatışmak), bozulmamış, dolaysız deneyime ulaşmak ve C. G. Jung'un "arketipsel imgeler" dediği şeyi özümsemektir.<sup>19</sup> Bu, Hindu ve Budist felsefesinde *vi-veka*, "ayırt etme" olarak bilinen süreçtir.

Keşfedilecek ve kaynaştırılacak arketipler tam da insan kültürünün tarihsel kayıtları boyunca ayinin, mitoloji ve rüyetin temel imgelerini esinlendirmiş olanlardır. "Rüyanın Ebedi Kişileri"<sup>20</sup> acı çeken bireye kâbus ve delilikte görünen kişisel olarak değiştirilmiş simgesel figürlerle karıştırılmamalıdır. Rüya kişiselleştirilmiş mittir, mit kişisellikten çıkarılmış rüyadır; hem rüya hem de mit ruhun dinamiğinin genel işleyişi içinde simgeseldir. Fakat rüyada biçimler rüya görenin kendine özgü sorunlarıyla tuhaflaştırılmıştır, mitte ise belirtilen sorunlar ve çözümler bütün insanlık için dolaysızca geçerlidir.

Öyleyse kahraman, yerel ve kişisel tarihi sınırlamalarıyla çatışarak onları aşmış ve genelgeçer, olağan insani biçimlere ulaşmış olan kadın ya da erkektir. Böyle birinin tasavvurları, fikirleri ve esinleri insan yaşamı ve düşüncesinin temel pınarlarından taptaze çıkar. Bu yüzden onlar yeteneklidir, mevcut, çözülen toplumdaki ve ruhtan değil, toplumun yeniden doğduğu tükenmez kaynaktadırlar. Kahraman modern bir insan olarak ölmüş, fakat ebedi insan –mükemmelleşmiş, belirsiz, evrensel insan– olarak yeniden doğmuştur. Öyleyse, onun ikinci önemli görevi ve amacı (Toynbee'nin açıkladığı ve insanlığın bütün mitolojilerinin belirttiği gibi) dönüşmüş olarak bizlere geri dönmek ve yenilenmiş yaşamdan aldığı dersi öğretmektir.<sup>21</sup>



Resim 4. *Minotauromakhia* (Kırmızı figürlü şarap kabı, MÖ 470 civarı)

“Büyük bir şehrin yukarı kısımlarında, küçük evlerin sıralandığı sağlıksız, çamurlu sokaklarda tek başıma yürüyordum,” diye yazıyor gördüğü bir rüyayı anlatırken çağımızın bir kadını. “Nerede olduğumu bilmiyordum, fakat araştırmaktan hoşlanıyordum. Korkunç derecede çamurlu bir sokağı seçtim ve açık bir lağım ağzı gibi bir şeyin içine daldım. Sıra sıra barakalar arasından ilerledim ve benimle asfalt kaplı bir sokağın olduğu yüksek, sağlam bir zeminin arasından akan küçük bir nehir keşfettim. Çimenlerin üzerinden akan, hoş, tertemiz bir nehirdi bu. Suyun altında çimenlerin dalgalandığını görebiliyordum. Gececek bir yer yoktu, küçük bir eve gidip bir kayak istedim. Oradaki adam bana karşıya geçmem için gayet tabii yardım edeceğini söyledi. Küçük tahta bir kutu çıkarıp nehrin kıyısına yerleştirdi, hemen bu kutuya basıp kolayca karşıya atlayabileceğimi gördüm. Tehlikenin geçtiğini biliyordum ve adamı ödüllendirmek istedim.

Bu rüyayı düşünürken, gittiğim yere gitmem gerekmediğine, asfalt kaplı sokaklar boyunca daha rahat bir yürüyüşü seçebilece-

ğime dair bir hisse kapılıyorum. Kirli ve çamurlu bölgeye gitmiştim, çünkü macerayı yeğliyordum ve başlamışken devam etmeliydim. ...Rüyada nasıl ısrarla dosdoğru gittiğimi düşündüğüm zaman, ileride şu sevimli, çimenli nehir ve ötedeki güvenli, yüksek, taş döşeli yol gibi iyi bir şeyler olduğunu biliyor olmalıymışım gibi görünüyor. Böyle düşündüğümde, ruhsal anlamda doğmak –ya da daha doğrusu yeniden doğmak– kaçınılmaz bir şeymiş gibi geliyor. Belki de bazılarımız barış nehrini ve ruhun hedefine giden yolu bulmadan önce karanlık ve dolambaçlı yollardan gitmek zordur.”<sup>22</sup>

Rüyayı gören kişi önemli bir opera sanatçısıdır ve gündüzün güvenle işaretlenmiş sıradan yollarını değil de, kulakları dışa olduğu kadar içe de açık olanlara gelen o özel, zar zor duyulur çağrının macerasını izlemeyi seçen herkes gibi, genelde karşılaşılmayan güçlüklerin arasında, “sağlıksız, çamurlu sokaklar arasında” yolunu tek başına bulmalıdır; ruhun karanlık gecesini, Dante’nin “yaşam yolculuğumuzun orta yeri, karanlık ormanı” dediği yeri ve cehennem çukurlarının acılarını tanımıştır:

*Acı dolu şehre giden yol benden geçer,  
Ebedi acıya giden yol benden geçer,  
Kayıp İnsanlar arasındaki yol benden geçer.*<sup>23</sup>

Bu düşte, kahramanın macerasının evrensel mitolojik formülünün ayrıntılı biçimde kopyalanmış olması dikkat çekicidir. Yolun tehlikelerine, engellerine ve fırsatlarına dair bu çok önemli motifleri bundan sonraki sayfalarda yüzlerce biçimde bulacağız. Açık lağımın ilk belirişi,<sup>24</sup> daha sonra çimenlerin üzerinden akan tümüyle temiz nehrin belirişi,<sup>25</sup> gönüllü yardımcıının kritik anda ortaya çıkışı,<sup>26</sup> ve son ırmağın ötesindeki yüksek, sağlam toprak (Dünya Cenneti, Ürdün Nehri'nin ötesi):<sup>27</sup> bunlar ruhun yüce macerasının muhteşem şarkısının sonsuza dek yinelenen temalarıdır. Ve gizli çağrıyı dinlemeye ve izlemeye cesaret edenlerin her biri o tehlikeli, bir başına ilerlemenin sıkıntılarını öğrenmiştir:



*Bilenmiş bıçak ağzı, aşması zor,  
Zor bir yoldur bu, der şairler!*<sup>28</sup>

Rüyayı gören, daha bildik olan kayık ya da köprü'nün yerini alan küçük bir tahta kutu sayesinde aşmaktadır suyu. Kutu, onu dünya suları üzerinde taşıyan kendi özel yetenek ve erdeminin simgesidir. Rüyayı gören bize ilgileri konusunda bir bilgi sunmamış, dolayısıyla kutunun özel içeriğinin neler olduğunu bilemiyoruz; fakat bu kesinlikle bir tür Pandora'nın kutusu, tanrıların güzel kadına verdikleri, hem bütün bela tohumları ve varoluşun güzellikleriyle, hem de ona destek olan erdemle, umutla dolu tanrısal bir hediyedir bu. Rüyayı gören bununla karşı kıyıya geçer. Ve kendi kendini keşfetmek ve geliştirmek gibi güç, tehlikeli bir çabaya giren herkes, yaşam okyanusunun öte yanına, buna benzer bir mucizeyle geçirilecektir.

Erkek ve kadınların çoğu göreceli olarak bilinçdışı denebilecek medeni ve kabilesel alışkanlıklardan daha macerasız olan yolu yeğler. Fakat bu arayıcılar da, toplumun kabul ettiği, insanlığa çok önceleri kurtarıcılar tarafından verilmiş ve binlerce yıl ötesinden kuşaktan kuşağa geçerek günümüze dek gelmiş olan simgesel yardımlarla, geçiş ayinleriyle, kötülüklerden arındıran vaftiz törenleriyle kurtarılır. Ancak ne bir içsel çağrıyı ne de bir dışsal öğretiyi kabul edenlerin durumu umutsuzdur; yani, bugün kalbin içindeki ve dışındaki bu labirentte olan çoğu kişinin durumu. Heyhat, bize Minotauros'la karşılaşma cesaretini verecek basit ipucunu ve canavarla karşılaşp onu öldürdükten sonra özgürlüğe giden yolu bulmamız için gereken araçları verecek olan rehber, şu hoş bakire, Ariadne nerede acaba?

Kral Minos'un kızı Ariadne, yakışıklı Theseus'a, onu Minotauros için getirilmiş olan o zavallı Atinalı genç erkek ve kızlar topluluğuyla birlikte gemiden inerken görür görmez âşık olmuştu. Theseus'la konuşmanın bir yolunu buldu ve eğer onunla Girit'ten ayrılmaya ve onu karısı yapmaya söz verirse labirentten çıkmasına yardım edeceğini söyledi. Söz verildi. Ardından Ariadne labirenti inşa eden ve annesinin içindeki yarattığı dünyaya

getirmesini mümkün kılan Daidalos'tan yardım istedi. Daidalos ona, içeri giren kahramanın girişe bağlayabileceği ve labirentte çöze çöze ilerledikçe açabileceği basit bir iplik yumağı verdi. Gerçekten de ihtiyacımız olan çok küçük bir şeydir! Ama o olmazsa, labirentin içindeki macera umutsuzdur.

Bu küçük şey yakındadır. En tuhafı da, o korkunç labirenti yaratan bilim adamının tam da günahkâr kralın hizmetindeyken, özgürlüğe yönelik girişimlere yardımcı olmasıdır. Fakat kahraman yakınlarda olmalıdır. Daidalos yüzyıllarca, sanatçı-bilim adamı tipini temsil etti: şaşkıncu biçimde kaygısız, sosyal yargının olağan sınırlarının ötesinde duran, çağının değil sanatının ahlâkına bağlı olan, neredeyse şeytani bir insan tipini. İnanmış, cesur ve doğruyu bulmasıyla bizi özgür kılacak kahramandır o.

Ve biz de şimdi, Ariadne gibi ona yönelebiliriz. İpliğinin yününü insan imgelemine tarlalarından derlemiştir. Yüzyıllarca çiftçilik, onlarca yıllık ağır hasat, sayısız yürek ve elin çabası bu sıkıca sarılmış ipliğin düzleşmesine, ayrılmasına ve eğrilmesine gitmiştir. Dahası, macerayı tek başına göze almamız dahi gerekmez; çünkü her çağdan kahramanlar bizden önce gitmiştir; labirent iyice bilinmektedir; bize kalan yalnızca kahraman yolunun ipliğini izlemektir. Ve nerede bir nefret bulacağımızı düşünürsek orada bir tanrı bulacağız; nerede bir başkasını öldürmeyi düşünsek orada kendimizi öldüreceğiz; nerede dışı doğru yol almayı umsak orada kendi varlığımızın merkezine geleceğiz; nerede yalnız olduğumuzu sansak orada bütün dünyayla birlikte olacağız.